

Висоцька Христина Олегівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Высоцкая Христина Олеговна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Visotska Christina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ГОСУДАРСТВО КАК СУБЪЕКТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПУБЛИЧНОГО ПРАВА

STATE AS A SUBJECT OF INTERNATIONAL PUBLIC LAW

Анотація. У статті автор розглядає і аналізує державу як соціального актора міжнародних правовідносин. Автор наводить основні ознаки держави, з точки зору міжнародної правосуб'єктності. Крім того обґрунтовано неможливість існування держави без вступу у міжнародно-правові відносини, що обумовлено соціальною природою держави, безперечним взаємозв'язком її внутрішніх та зовнішніх відносин та антропологічним фактором. Підкреслено необхідність наявності суверенітету, як однієї з передумов набуття статусу суб'єкта міжнародних правовідносин, а також значущість способу легітимізації його створення, що визначає можливість сприйняття держави як повноцінного і рівноправного суб'єкта на міжнародній арені. Досліджено особливості участі у міжнародних правовідносинах складних та унітарних держав, що в свою чергу доводить, що не залежно від способу її організації та існування, вона ніколи не зможе повноцінно функціонувати уникаючи зносин з іншими державами.

Ключові слова: держава, міжнародна правосуб'єктність, міжнародні правовідносини.

Аннотация. В статье автор рассматривает и анализирует государство как социального актера международных правоотношений. Автор наводит основные признаки государства, с точки зрения международной правосубъектности. Кроме того обоснованно невозможность существования государства без вступления в международно-правовые отношения, что обусловлено социальной природой государства, бесспорной взаимосвязью её внутренних и внешних отношений и антропологическим фактором. Подчеркнута необходимость наличия суверенитета, как одной из предпосылок получения статуса субъекта международных правоотношений, а также значимость способа легитимизации его создания, что определяет возможность восприятия государства как полноценного и равноправного субъекта на международной арене. Исследованы особенности участия в международных правоотношениях сложных и унитарных государств, что в свою очередь доказывает, что независимо от способа его организации и существования, оно никогда не сможет полноценно функционировать, избегая сношений с другими государствами.

Ключевые слова: государство, международная правосубъектность, международные правоотношения.

Summary. In this article the author examines and analyzes the state as a social actor of international legal relations. The author gives the main features of the state in terms of international legal personality. In addition, the impossibility of existence of a state without participation in the international legal relations, which is due to the social nature of the state, the undisputed interconnection of its internal and external relations and anthropological factor. The necessity of the existence of sovereignty as one of the prerequisites for acquiring the status of the subject of international legal relations, as well as the significance of the way of legitimizing its creation, which determines the possibility of perceiving the state as a full and equal subject in the international arena, is emphasized. The peculiarities of participation in international legal relations of complex and unitary states are investigated, which in turn proves that, regardless of the way in which it is organized and its existence, it will never be fully able to function without the intercourse with other states.

Key words: state, international legal personality, international legal relations.

Постановка проблеми. Міжнародне право має велику кількість суб'єктів, які є досить різноманітними за своєю природою, що й зумовлює динамічний розвиток даної системи правових норм. Саме тому питання суб'єктів міжнародного права є досі дискусійним і не втрачає своєї актуальності до тепер. Але оскільки саме держави є первинними суб'єктами, тому варто більш докладно дослідити їх міжнародну правосуб'єктність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців присвятили свої праці зазначеній темі, а саме: М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, Г. М. Вельямінов, К. А. Бекашев, П. Н. Бірюков, Г. В. Ігнатенко, О. В. Тарасов, Г. І. Тункін, Д. Анцілотті, А. Фердосс та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою моєї статті є аналіз і систематизація поглядів вчених і джерел права щодо участі держав у міжнародних правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. О. В. Тарасов визначає суб'єкта міжнародного права як соціального актора, що володіє якістю міжнародно-правової особистості, виступає у формі міжнародно-правової особи, має міжнародно-правовий статус і є учасником міжнародних правовідносин [1, с. 172]. Проте не всі соціальні актори мають однакову соціальну незалежність і здатність здійснювати свої права та обов'язки. Адже міжнародна правосуб'єктність складається з таких елементів: здатність володіти і здійснювати міжнародні права і обов'язки, нести відповідальність за порушення норм міжнародного права та створювати ці норми. І оскільки держава наділена даними правомочностями на міжнародно-правовій арені, то до середини ХХ століття переважала думка про неї, як виключного учасника міжнародних правовідносин. Тому переоцінити її в даному аспекті досить складно.

Держава — це загальнонаціональна політико-владна організація народу, що реалізує своє право на самовизначення через інститут громадянства (підданства), яка володіє ефективним контролем над своєю державною територією з постійно проживаючим на ній населенням через представницький уряд, яка визнана міжнародно-правовим співтовариством і виступає в персонативній правовій формі суверенної міжнародно-правової особи [1, с. 238].

Держава не є первинним явищем, а є формою організації соціуму, що утворилася з більш простих соціальних систем. Тому процес утворення цього явища є не настільки однозначним та очевидним, як наприклад, народження якогось біологічного організму, що може відбуватись різними способами [2, с.376]. Отже, держава спираючись на свою природу є результатом співжиття людей, які постійно розвиваються і потребують дедалі більш складних форм організації. Вона є соціальним явищем, що не дає підстав її субстанціоналізувати, адже дійсно ізольоване суспільство не можна повноцінно назвати

сучасним, тим паче, в глобальну інформаційну епоху. Тому держава є причетною до відносин з рівноцінними подібними суб'єктами, інакше — співіснування різних держав буде неможливим, а подекуди і унеможливиться саме буття держави [2, с. 375].

Міжнародно-правова сфера є невід'ємною частиною існування сучасної держави і має безпосередній вплив на її внутрішні процеси. Тому варто звернутися до загальноновизнаних критеріїв державності, які регламентовані Конвенцією Монтевідео про права й обов'язки держав, яка була прийнята 26 грудня 1933 р. на VII Панамериканській конференції. Адже саме вона є одним з небагатьох міжнародних документів, що визначають ознаки держави, з точки зору її як соціального актора на арені міжнародного публічного права [3, с. 298]. Стаття 1 зазначеного акту стверджує, що: «держава як особа міжнародного права повинна мати: а) постійне населення; б) певну територію; с) уряд; d) здатність вступати в міжнародні відносини з іншими державами». Вважається, що дана стаття 1 Конвенції Монтевідео про права й обов'язки держав від 26 грудня 1933 р. зафіксувала соціологічні та фактичні ознаки, що сформувались в класичному розумінні до середини ХХ століття [1, с. 223].

Окрім вищезазначених особливостей поряд із ними вчені виділяють й інші, зокрема наводиться юридичний критерій, який полягає у відповідності імперативним нормам міжнародного права процесу створення державності. Оскільки сучасні цінності міжнародного права стверджують про те, що процес утворення держави не може бути здійснений довільним способом, тобто надто важливим є ступінь демократичності шляху виникнення держави. Адже факт ще не є правом, тобто не кожна фактична держава є суверенною міжнародно-правовою особою. Яскравим підтвердженням цього є проголошення расистської або рабовласницької держави, яке не створює легітимної державності. Подібна ситуація виникає у випадку із захопленням іноземної території й установлення ефективного контролю над населенням, яке там проживає на постійній основі, де державність потерпілої суверенної особи автоматично не знищується за допомогою окупаційного уряду [1, с. 225]. Таким чином, створення чи припинення існування міжнародної правосуб'єктності держави сьогодні вже не залежить виключно від фактичних обставин, а й також визначається найбільш важливими формальними міжнародними критеріями [1, с. 228].

Крім того, існують досить своєрідні шляхи легітимізації створення нових держав, що відбувається навіть за відсутності критерію ефективності на момент міжнародно-правового визнання, як-от боротьба з міжнародними злочинами, такими як геноцид, колоніалізм та іноземне панування.

Ю. В. Гоцуляк теж виділяє ще одну ознаку держави як учасника міжнародно-правових відносин,

а саме: наявність апарату примусу та наявність ексклюзивних прав на нього у єдиної політичної влади, тобто держава вже від початку безумовно має репресивний характер. Однак така репресивність має багато важелів впливу на регулювання суспільного життя, особливо в царині захисту прав і свобод громадян. Проте в сучасних державах, де формально і ментально закріплені демократичні цінності, примус зазвичай існує в досить модернізованій демократичній і цивілізованій формі. Тобто, можна сказати, що держава не є «самоцінністю», оскільки вона сама по собі ще не є благом, адже має бути обов'язково присутній антропологічний фактор, що і має ключовий вплив на те, наскільки держава являє собою цінність для конкретного суспільства [2, с. 368].

Як зазначає В. І. Ковтун, суверенітет залишається невід'ємною характеристикою державної політики у її внутрішньому і міжнародному аспектах на сучасному етапі державотворення [4, с. 4]. Вже традиційно суверенітет визначається, як політико-правова властивість державної влади, що у свою чергу має зовнішній і внутрішній аспекти. Перший полягає у незалежності у міжнародних зносинах від інших суб'єктів, а другий — у верховенстві державної влади на своїй території [5, с. 34]. Але суверенітет передбачає окрім наявності у держави певних суверенних прав, можливості їх ефективно реалізувати [6, с. 386]. Спираючись на аналіз юридичної літератури з проблем державного суверенітету, можна зробити висновок, що дане поняття традиційно розглядається у прив'язці до принципів міжнародного права, які випливають з ідеї суверенітету: принцип суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи держав, незастосування сили чи погрози силою у міжнародних відносинах, мирного вирішення міжнародних спорів, територіальної цілісності держави, непорушності кордонів тощо [7, с. 409]. Крім того, слушно погодитись з думкою К. К. Кожевникова, який зазначає, що з плином часу та під впливом міжнародного права у розвитку концепції суверенітету поступово став зміщуватися вектор із внутрішніх на зовнішні аспекти, що черговий раз підтверджує невід'ємність ознаки суверенітету у держави як суб'єкта міжнародно-правових відносин [8, с. 43]. Саме тому держави виступають як територіально-політичні організації, що встановлюють межі свого володарювання саме завдяки суверенітету.

Крім того, що держави не втрачають статусу первинних і основних суб'єктів міжнародного права, їх участь у відповідних правовідносинах досить трансформувалася за останній час. Ці нововведення були зумовлені змінами у складі територій, виробничої специфіки регіонів та багатонаціональністю населення, що в свою чергу, впливають на форму державного устрою і появу різних форм держав [9, с. 177].

Таким чином, держави мають дві форми територіального устрою, вони можуть бути унітарними та складними. Унітарні держави беруть участь у міжнародних правовідносинах як єдине політико-правове утворення. Усі правомочності суб'єкта міжнародного права здійснюються вищими органами законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади країни. Яскравим прикладом унітарних держав є Франція, Україна, Італія та Угорщина. Щодо складних держав, то на сьогодні вони існують лише у формі федерацій, зокрема це такі країни як ФРН, США, Російська Федерація, Австрія, Бразилія. Ця форма державного устрою характеризується тим, що це союзна держава, що складається з державних утворень, яким притаманна певна політична та юридична незалежність. Суб'єкти федерації можуть існувати у формі республік, округів, штатів, земель, кантонів та багатьох інших за найменуванням одиниць, що мають певну самостійність. Остання проявляється у наявності власних органів виконавчої, судової та законодавчої гілок влади, компетенція яких визначається територією, на яку поширюються відповідні повноваження, що в свою чергу регламентуються федеральними конституціями. А от саме коло питань, що входить в цю компетенцію є досить варіативним, адже воно коливається від володіння правом укладами міжнародні договори або угоди з досить обмеженого кола питань до заборони будь якої зовнішньополітичної діяльності [9, с. 176].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що дійсно держава залишається ключовим суб'єктом міжнародно-правових відносин, адже не залежно від способу її організації та існування, вона ніколи не зможе повноцінно функціонувати, залишаючись осторонь міжнародно-правової арени та уникаючи зносин з іншими державами, обмежуючись виключно внутрішньою політикою, бо її призначення обумовлене необхідністю зовнішньої взаємодії.

Література

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії / О. В. Тарасов. — Х.: Право, 2014. — 512 с.
2. Гоцуляк, Ю. В. Міжнародне визнання як ознака держави [Текст] / Ю. В. Гоцуляк // Держава і право: збірник наукових праць: юридичні науки. 75. — Київ: Юридична думка, 2017. — С. 366–379.
3. Отенко П. В. Неузгодженість критеріїв міжнародно-правового визнання держав / П. В. Отенко // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. — Харків, 2015. — Ч. 2. — С. 298–302.
4. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: монографія / В. І. Ковтун. — Х.: Фактор, 2014. — с. 216.
5. Бабій О. Г. Суверенітет в умовах членства держави в Європейському Союзі: проблеми визначення / О. Г. Бабій // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. — Харків, 2015. — Ч. 2. — С. 34–37.
6. Сільвестр І. О. Взаємовідносини Європейського Союзу і держав-членів в контексті збереження їх суверенітету / І. О. Сільвестр // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. — Харків, 2015. — Ч. 2. — С. 386–391.
7. Кубальський В. Н. Особливості поняття «державний суверенітет» в сучасному міжнародному праві / В. Н. Кубальський // Правова держава. Щорічник наукових праць. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. — Вип. 28. — С. 400–410.
8. Кожевников К. К. Демократия и международное право: иллюзия или реальность? / К. К. Кожевников. — М.: Издательство «Юрист», 2014. — С. 76.
9. Безщасна Т. О. Складні держави як суб'єкти міжнародних правовідносин / Т. О. Безщасна // Проблеми законності. — 2014. — Вип. 127. — С. 175–181.

References

1. Tarasov O. V. Subiekt mizhnarodnoho prava: problemy suchasnoi teorii / O. V. Tarasov. — Kh.: Pravo, 2014. — 512 s.
2. Hotsuliak, Yu. V. Mizhnarodne vyznannia yak oznaka derzhavy [Tekst] / Yu. V. Hotsuliak // Derzhava i pravo: zbirnyk naukovykh prats: yurydychni nauky. 75. — Kyiv: Yurydychna dumka, 2017. — S. 366–379.
3. Otenko P. V. Neuzghodzhenist kryteriiv mizhnarodno-pravovoho vyznannia derzhav / P. V. Otenko // Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava: zb. nauk. st. za materialamy I Khark. mizhnar.-prav. chytan, prysviach. pamiati prof. M. V. Yanovskoho i V. S. Semenova, Kharkiv, 27 lystop. 2015 r.: u 2 ch. — Kharkiv, 2015. — Ch. 2. — S. 298–302.
4. Kovtun V. I. Harantii derzhavnoho suverenitetu Ukrainy: konstytutsiini aspekty: monohrafiia / V. I. Kovtun. — Kh.: Faktor, 2014. — s. 216.
5. Babii O. H. Suverenitet v umovakh chlenstva derzhavy v Yevropeiskomu Soiuzi: problemy vyznachennia / O. H. Babii // Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava: zb. nauk. st. za materialamy I Khark. mizhnar.-prav. chytan, prysviach. pamiati prof. M. V. Yanovskoho i V. S. Semenova, Kharkiv, 27 lystop. 2015 r.: u 2 ch. — Kharkiv, 2015. — Ch. 2. — S. 34–37.
6. Silvestr I. O. Vzaiemovidnosyny Yevropeiskoho Soiuzu i derzhav-chleniv v konteksti zberezhenia yikh suverenitetu / I. O. Silvestr // Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava: zb. nauk. st. za materialamy I Khark. mizhnar.-prav. chytan, prysviach. pamiati prof. M. V. Yanovskoho i V. S. Semenova, Kharkiv, 27 lystop. 2015 r.: u 2 ch. — Kharkiv, 2015. — Ch. 2. — S. 386–391.
7. Kubalskyi V. N. Osoblyvosti poniattia «derzhavnyi suverenitet» v suchasnomu mizhnarodnomu pravi / V. N. Kubalskyi // Pravova derzhava. Shchorichnyk naukovykh prats. — K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2017. — Vyp. 28. — S. 400–410.
8. Kozhevnikov K. K. Demokratiya i mezhdunarodnoe pravo: illyuziya ili realnost? / K. K. Kozhevnikov. — M.: Izdatelstvo «Yurist», 2014. — S. 76.
9. Bezshchasna T. O. Skladni derzhavy yak subiekty mizhnarodnykh pravovidnosyn / T. O. Bezshchasna // Problemy zakonnosti. — 2014. — Vyp. 127. — S. 175–181.